

**СУЧАСНИЙ СТАН КОЛЕКЦІЇ СУБТРОПІЧНИХ ПЛОДОВИХ КУЛЬТУР
ХОРОЛЬСЬКОГО БОТАНІЧНОГО САДУ**

Красовський В.В., Черняк Т.В.

Хорольський ботанічний сад

(м. Хорол, Полтавська обл.)

Фахівці Укргідрометеоцентру стверджують, що через глобальне потепління кордони агрокліматичних зон в Україні зміщуються на Північ. Це означає, що в Лісостеповій агрокліматичній зоні України в подальшому буде підвищуватись середньорічна температура повітря, а кількість сніжних і морозних зим зменшуватиметься. Зважаючи на це, Проектом створення Хорольського ботанічного саду, як один з головних напрямків наукових досліджень була визначена інтродукція в лісостепову зону України теплолюбних рослин, зокрема, окремих видів субтропічних плодкових культур. Тому з моменту заснування ботанічного саду (2009 р.) активізувались роботи щодо цілеспрямованого збору та накопичення посадкового матеріалу субтропічних плодкових культур, закладки розсадників та шкілок, а після опоряджувальних робіт починаючи з 2014 року розпочалася висадка рослин на колекційні ділянки саду субтропічних плодкових культур, плодового та райського садів, дубового гаю та демонстраційної колекційної ділянки за межами території ботанічного саду. Сучасний кількісний та якісний склад науково-дослідної колекції субтропічних культур Хорольського ботанічного саду, плоди яких відомі своїми лікувальними та харчовими властивостями наведено в *табл. 1*.

Нині завдяки великій кількості дослідних одиниць субтропічних плодкових культур їх види досліджуються як інтродукційні популяції. Колекції *A. triloba*, *Z. jujuba*, *A. communis*, *D. virginiana* є ознаковими, оскільки містять зразки підібрані за певним рівнем фенотипового прояву окремих ознак або їх поєднань [2].

Беручи до уваги, що проблема пошуку нових рослин постає гостро, наразі визначено пріоритети щодо подальшого збагачення колекції субтропічними видами, а саме вивчено біоекологічні властивості та інтродукційний потенціал говенії солодкої (*Hovenia dulcis* Thunb.) з родини жостерові (*Rhamnaceae* R. Br.), яка в народі має назву цукеркове дерево. Це єдиний вид, у якого вживають як харчовий продукт не плоди, а розрослі солодкі плодоніжки.

Таблиця 1 – Науково-дослідна колекція субтропічних плодових культур відкритого ґрунту Хорольського ботанічного саду (станом на 01.09.2020 року)

№ з/п	Вид	Наукова зона (шт.)	Розсадник наукової зони (шт.)	За межами наукової зони (шт.)	Експозиційна зона				Випробувальна ділянка за межами території ботанічного саду (шт.)	Всього (шт.)
					Плодовий сад (шт.)	Райський сад (шт.)	Дубовий гай			
							Клумба № 3 (шт.)	Розсадник (шт.)		
1.	Азиміна трилопатева <i>Asimina triloba</i> (L.) Dunal	43	88						57	188
2.	Гранатник зернястий <i>Punica granatum</i> L.	6	1						3	10
3.	Зизифус справжній <i>Zizyphus jujuba</i> Mill.	50	40	7			25		25	147
4.	Інжир звичайний <i>Ficus carica</i> L.	8	24			1			13	46
5.	Кудранія тризагострена <i>Cudrania tricuspidata</i> (Carriere) Bureau ex Lavallee		103							103
6.	Мигдаль звичайний <i>Amygdalus communis</i> L.									194
	– <i>forma amara</i> DS	3	79	3	19	8		76		
	– <i>forma dulcis</i> DS		5		1					
7.	Мушмула звичайна <i>Mespilus germanica</i> L.	5			5					10
8.	Понцирус трилистяний <i>Poncirus trifoliata</i> (L.) Raf.	10								10
9.	Фісташка справжня <i>Pistacia vera</i> L.		97		8					105

10.	Хурма віргінська <i>Diospyros virginiana</i> L.	28	126						29	183
11.	Хурма кавказька <i>Diospyros lotus</i> L.								5	5
Всього (шт.)		153	563	10	33	9	25	76	132	1001

Облаштування, утримання, збагачення колекції, якнайбільше сприяє формуванню науково-дослідної бази установи та проведенню на її основі прикладних ботанічних досліджень, вона служить фактичним матеріалом для освітньої та освітянської роботи. Колекція є особливо цінною з огляду збереження різноманітності рослин *ex situ*, її генофонд сприяє розвитку селекційних досліджень, створенню місцевих сортів.

В колекції *A. triloba*, *Z. jujuba*, *A. communis*, *M. germanica*, *P. trifoliata*, *D. virginiana* вирощуємо як невеликі дерева. *C. tricuspidata*, *P. vera*, *P. granatum*, *F. carica* як кущі, причому два останніх як вкривні на зиму культури. Їх відгілки пригинаємо до ґрунту, фіксуємо дерев'яними гачками та вкриваємо утеплюючим матеріалом у якості якого використовуємо опале листя *Quercus robur* L.

Оскільки дерева зростають у незагущеному стоянні, формується розкидиста низькоопущена середньої густоти крона. Так, у плодовому саду та саду субтропічних плодкових культур рослини висаджено у регулярному стилі рядами, ширина міжрядь 4 м, крок садіння в ряду 4 та 2 м у залежності від виду, на інших ділянках – у пейзажному стилі та як частина дугоподібної загорожі клумби у вигляді бордюри. Всі рослини вирощено з насіння за винятком *P. granatum*, *F. carica* та *M. germanica* де перші два розмножено вкоріненням живців, а третій щепленням на сіянці *Crataegus sanguinea* Pall. Потрібно відмітити про задовільний стан рослин, адже шкідники, грибкові та вірусні хвороби, бактеріози, ракові ураження не виявляли. *A. triloba*, *Z. jujuba*, *F. carica*, *A. communis*, *M. germanica*, *D. virginiana* щорічно плодоносять, у плодах за винятком *F. carica* та *M. germanica* утворюється насіння придатне для схожості. Доброякісність насіння визначали методом скарифікації. *P. granatum*, *C. tricuspidata*, *P. trifoliata*, *P. vera*, *D. lotus* щорічно вегетують, мають щорічний приріст пагонів, частина рослин квітує, але ще не плодоносить. Природне поновлення відмічено у *A. triloba*, *Z. jujuba*, *D. virginiana* утворенням прикореневої порості у радіусі від 0,1 до 0,6 м від штамбу.

Результати наших досліджень свідчать про можливість широкого впровадження у присадибне садівництво таких видів як *A. triloba*, *Z. jujuba*, *D. virginiana*, адже важливою новацією є те, що у 2019 р. при

комплексній оцінці гібридів цих видів були виявлені зразки перспективні для створення місцевих сортів (табл. 2). Зимостійкість та посухостійкість субтропічних плодових культур визначали за методикою проведення експертизи сортів рослин групи плодових, ягідних, горіхоплідних, субтропічних та винограду на придатність до поширення в Україні [1].

Таблиця 2 – Зразки субтропічних видів перспективні для створення місцевих сортів

Зразки	Вегетаційний період, діб	Маса плоду, г	Стійкість до абіотичних чинників, балів	
			зимостійкість	псухостійкість
A. triloba:				
Бананова	174	117,5	9	7
Присадибна	184	84,5	9	7
Ласунка	179	96,7	9	7
Фуршетна	185	90,8	9	7
Цукеркова	183	78,8	9	7
Z. jujuba:				
(№ зразка)				
4-5-3	205	5,0	9	9
4-5-5	205	8,5	9	9
4-5-6	205	6,7	9	9
4-5-8	204	8,4	9	9
4-5-9	200	5,6	9	9
A. communis:				
Гіркий	169	6,0 з оплоднем 4,2 без оплодня	9	7
D. virginiana:				
Красава	188	23,9	9	7
Красотка	193	34,4	9	7
Красуня	198	22,3	9	7

Наступна з проблем, яку необхідно вирішити є створення розсадника для вирощування саджанців та комерціалізація результатів досліджень.

19 вересня 2020 року до 937-ї річниці від заснування Хорола науково-дослідну колекцію субтропічних плодових культур Хорольського ботанічного саду занесено до Національного Реєстру Рекордів України як найбільшу на що видано встановленого зразка сертифікат (рис. 1).

Рис. 1. Сертифікат «Найбільша науково-дослідна колекція субтропічних плодкових культур відкритого ґрунту. Хорольський ботанічний сад»

Отже, завдяки накопиченню особин видів та розвитку у часі даної колекції Хорольський ботанічний сад став важливим науковим та практичним центром ботанічних досліджень субтропічних плодкових культур у відкритому ґрунті. Сучасна колекція субтропічних плодкових культур багатофункціональна, адже вона одночасно є науково-дослідним, селекційним, навчальним та просвітницьким об'єктом, місцем для проведення екскурсій.

Список використаних джерел:

1. Методика проведення експертизи сортів рослин групи плодкових, ягідних, горіхоплідних, субтропічних та винограду на придатність до поширення в Україні / За ред. Ткачик С. О. 2-ге вид., випр. і доп. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2016. 85 с.
2. Положення про реєстрацію колекцій зразків генофонду рослин у Національному центрі генетичних ресурсів рослин України. Харків, 2012. 23 с.